

ჯონ სტაინბეკის 1963 წლის მოგზაურობა საბჭოთა კავშირში

საკვანძო სიტყვები: ჯონ სტაინბეკი, საბჭოთა კავშირი, სსრკ, მოგზაურობა, ნიკიტა ხრუშჩოვი, 1963, საერთაშორისო ურთიერთობები, ცივი ომი, ჯონ კენედი, ლინდონ ჯონსონი, სტაინბეკის მოგზაურობა საბჭოთა კავშირში

Keywords: John Steinbeck, Soviet Union, USSR, Visit, Nikita Khrushchev, 1963, International Relations, Cold war, John Kennedy, Lindon Johnson, Steinbeck's visit to the Soviet Union

ჯონ ერნსტ სტაინბეკი (1902-1968) XX საუკუნის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ამერიკელი მწერალია. მან 1962 წელს ლიტერატურის დარგში ნობელის პრემია მიიღო. სტაინბეკს ეკუთვნის ცნობილი ნაწარმოებები: ნოველა „თაგვებსა და ადამიანებზე“, რომანები – „ტორტილია ფლეტი“, „მრისხანების მტევნები“, „ედემის აღმოსავლეთით“, „ზამთარი ჩვენი მღელვარებისა“ და სხვა (Britannica 2022). ამერიკელი მწერლის მემარცხენე მიმართულების გამო, მისი წიგნები საკმაოდ პოპულარული იყო საბჭოთა კავშირში; მაგალითად, რომანი – „ზამთარი ჩვენი მღელვარებისა“ – 300 000-იანი ტირაჟით დაბეჭდილა (სტაინბეკი 2010: 183), თუმცა სტაინბეკსა და საბჭოთა ხელისუფლებას შორის მნიშვნელოვანი უთანხმოებაც იყო, რასაც სხვა მოვლენებთან ერთად მოცემულ ნაშრომში განვიხილავთ.

ჯონ სტაინბეკმა საბჭოთა კავშირში სამჯერ იმოგზაურა: 1937¹, 1947 და 1963 წლებში. მწერლის პირველი ვიზიტი სულ რამდენიმე დღე გაგრძელდა (სტაინბეკი 2015: 28). 1947 წელს იგი სსრ კავშირში იმყოფებოდა ჟურნალ „Daily Tribune“-ისთვის რეპორტაჟის მოსამზადებლად, საბჭოთა კავშირის უბრალო მოქალაქეთა ყოველდღიური ცხოვრების გასაცნობად. ამ მოგზაურობის ნაყოფია სტაინბეკის ცნობილი ტრაველოგი „რუსული დღიური“. რაც შეეხება ჩვენი ნაშრომის თემას, 1963 წლის მოგზაურობას, ამჯერად ამერიკელი მწერალი 61 წლის ასაკში კულტურული გაცვლის პროგრამის საფუძველზე, მესამედ გაემგზავრა საბჭოთა კავშირში. განსხვავებით 1947 წლის ვიზიტისა, სტაინბეკს სურდა, სამოგზაურო დრო

საბჭოთა მწერლებს შორის გარკვეული იდეების გასაუღერებლად გა-

¹ თუმცა „რუსულ დღიურში“ ავტორი არასწორად იხსენებს მოგზაურობის თარიღს და 1936 წელს უთითებს.

მოეყენებინა. მის განმეორებით ვიზიტში ზოგი მკვლევარი პოლიტიკურ ქვეტექსტს ხედავს. საინტერესოა მწერლის ფოკუსი და მისი შთაბეჭდილება სსრკ მმართველობის სისტემაზე, ასევე ცნობებს, რომელთაც იგი საბჭოთა პოლიტიკასთან დაკავშირებით აფიქსირებს.

ჯონ სტაინბეკს 1963 წელს სსრკ-ში კულტურული გაცვლების პროგრამით სტუმრობისას თან ახლდნენ თავისი მეუღლე ელენ სტაინბეკი და ახალგაზრდა ამერიკელი მწერალი ედუარდ ოლბი (Bridges 2007: 82). სტაინბეკის აღნიშნული ვიზიტი 1963 წლის 15 ოქტომბრიდან 15 დეკემბრამდე გაგრძელდა და ამ პერიოდში მწერალი იმყოფებოდა ჰელსინკიში, პოლონეთში, უნგრეთში, პრაღასა და დასავლეთ ბერლინში (სტაინბეკი 2010: 175). უშუალოდ საბჭოთა კავშირში მან გაატარა დრო 15 ოქტომბრიდან 14 ნოემბრამდე და მოინახულა მოსკოვი, კიევი, ერევანი, თბილისი და ლენინგრადი¹ (Жданова 2016: 101). მოგზაურობაში სტაინბეკს გიდისა და თარჯიმნის როლში ახლდა ამერიკის საელჩოს თანამშრომელი პიტერ ბრიჯისი (ცხვედიანი 2012: 19).

როგორც ვახსენეთ, საბჭოთა კავშირში ჯონ სტაინბეკის 1947 წლის მოგზაურობის მიზეზი წმინდა ჟურნალისტური და პიროვნული ინტერესი იყო. ამჯერად, 1963 წელს, მწერალს სხვა მიზანი ჰქონდა. რიგი ქართველი მკვლევრები – ვახტანგ ამაღლობელი, ოლიგო ჟღენტი, როსტომ ჩხეიძე, მიიჩნევენ, რომ იგი აშშ-ის პრეზიდენტის ადმინისტრაციამ გარკვეული საგანგებო მისიით გააგზავნა სსრ კავშირში.

ვახტანგ ამაღლობელი ყურადღებას ამახვილებს იმ გარემოებაზე, რომ ჯონ სტაინბეკს ახლო ურთიერთობა ჰქონდა ამერიკის პრეზიდენტ ჯონ კენედისთან, რომლის თხოვნითაც იგი გაემგზავრა საბჭოთა კავშირში (ამაღლობელი 2007: 2). ამაღლობელი ასევე ეყრდნობა უორენ ფრენჩის² მოსაზრებას, რომლის თანახმადაც, სტაინბეკს მჭიდრო კავშირი ჰქონდა ამერიკის მთავრობასთან, ჩართული იყო პოლიტიკაში, ურთიერთობა ჰქონდა ადლეი სტივენსონთან,³ ჯონ კენედისთან და განსაკუთრებით ლინდონ ჯონსონთან და აქტიურად ცდილობდა გამხდარიყო მსოფლიო მოთამაშე (Amaglobeli 2009: 48). როგორც ვახტანგ ამაღლობელი მიუთითებს, აღნიშნულ გარემოებას არც სტაინბეკი უარყოფდა და აღიარებდა, რომ მას გავლენა ჰქონდა პოლიტიკურ ფიგურებზე და მათგან თავადაც განიცდიდა გავლენას (Amaglobeli 2009: 48).

1 თანამედროვე სანქტ-პეტერბურგი.

2 ამერიკელი ლიტერატურული კრიტიკოსი.

3 ამერიკელი პოლიტიკოსი. კენედის ადმინისტრაციის დროს აშშ-ის მთავარი წარმომადგენელი გაეროში.

მოგზაურობის მიზნის დასადგენად საინტერესოა სტაინბეკის ორი წერილი, რომელთაც ვახტანგ ამაღლობელი განიხილავს. ორივე საბჭოთა ცენზურამ დაბლოკა: მწერალთა კავშირისთვის გაგზავნილი წერილი მხოლოდ 1991 წელს, საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ გამოქვეყნდა, იგივე ბედი გაიზიარა კოლაუ ნადირაძის სახელზე შედგენილმა კორესპონდენციამ. წერილი, რომლის ადრესატი საქართველოს მწერალთა კავშირია, 1964 წლის 15 იანვრითაა დათარიღებული (Amaglobeli 2009: 45). დოკუმენტში ყურადღებას იპყრობს მწერლის შემდეგი სიტყვები: „მე ვიცი ისტორიაც და პრეისტორიაც ამ ორ სამყაროს შორის მდებარე ზღურბლისა – როგორ იზიდავდა იგი ყოველი მხრიდან მგლებს, რომლებიც ანთებული თვალებით დაეძებდნენ ჯერ კიდევ დაუპყრობელ მიწებს და ისწრაფოდნენ გამოეკეტათ კარები, რათა ამ გასასვლელს დაპატრონებოდნენ. ჩანს, ეს მოხდება, – და ჩვენც ამაზე გულმხურვალედ რაღას ვინატრებდით, – რომ დროისა და ვითარების წყალობით ყველა მგელი გალიაში დაიმწყვდეს და მსოფლიოში ყველა კარი გაიხსნას. ეს ჩემი ლოცვისმაგვარი სურვილია და რომ შემძლებოდა ჩემთვის მისია ამერჩია, სწორედ ამას ავირჩევდი – ხელი შემეწყობოდა მგლების დამწყვდევისა და კარების გახსნისთვის“ (ამაღლობელი 2007: 4). წერილში გაუღერებული აზრები და საქართველოს მწერალთა კავშირთან შეხვედრაზე წარმოთქმული სიტყვები, რომ დიდი სახელმწიფოები მფარველობას გაუწევდნენ პატარა ერებს და ამერიკა განსაცდელში არ მიატოვებდა საქართველოს (ჭელიძე 1996: 11), აჩენს სწორედაც პოლიტიკური მისიის ელფერს. მეორე წერილი არის სტაინბეკის მიერ კოლაუ ნადირაძისთვის გაგზავნილი პირადი კორესპონდენცია. უცნაურია, რომ სტაინბეკმა საქართველოს მწერალთა კავშირისთვის განკუთვნილ წერილში აღნიშნა, რომ იგი ვერ ახერხებდა ყველა მწერლისთვის ინდივიდუალურად გაეგზავნა სამაღლობელი ბარათი, თუმცა პირადი წერილი მაინც მისწერა ქართველ პოეტს (ამაღლობელი 2007: 4). როგორც უკვე ვახსენეთ, აღნიშნული დოკუმენტიც საბჭოთა ცენზურის ქვეშ მოჰყვა. წერილის დედანი დაკარგულია,¹ მისი რუსული თარგმანი კი გიორგი ლეონიძის სახელობის ქართული ლიტერატურის სახელმწიფო მუზეუმში ინახება. წერილში სტაინბეკი თბილად მოიხსენიებს კოლაუ ნადირაძეს, მეგობარს უწოდებს და იმედოვნებს, რომ კიდევ იხილავს ქართველ კოლეგას (ამაღლობელი 2007: 4). როსტომ ჩხეიძე ყურადღებას ამახვილებს გარემოებაზე, რომ სტაინბეკმა საქართვე-

1 სავარაუდოდ, წერილის დედანი ადრესატამდე არც მისულა.

ლოში ჩამოსვლამდე კოლაუ ნადირაძეს გამოუგზავნა ირლანდიელი პოეტის უილიამ ბატლერ იეტსის კრებული (ცხვედიანი 2012: 24). მკვლევრის აზრით, იეტსის კრებულის გამოგზავნით სტაინბეკი ცდილობდა, ნიადაგი მოემზადებინა თავისი ვიზიტისთვის, წინასწარვე გაეღვივებინა ეროვნული განწყობა ქართველ მწერლებს შორის (ცხვედიანი 2012: 26). რატომ მაინც და მაინც იეტსი? როსტომ ჩხეიძე სტაინბეკის არჩევანს ხსნის საქართველოსა და ირლანდიის ისტორიის მსგავსებით, ორივე სახელმწიფოს ხომ საუკუნეების განმავლობაში უწევდა იმპერიებისგან თავის დაცვა, ეს კრებული კი უნდა ყოფილიყო შეძახილი ქართველთათვის, დასდგომოდნენ ირლანდიური აღორძინების გზას. მეცნიერი იმასაც ამატებს, რომ სტაინბეკის ეს მოწოდება აშშ-ის სახელმწიფო დეპარტამენტის ჩაურევლად ვერ გაჟღერდებოდა (ცხვედიანი 2012: 26). სწორედ ამ შენიშვნებიდან გამომდინარე ჩნდება მოსაზრება, რომ სტაინბეკი საქართველოში გარკვეული პოლიტიკური მისიით იყო ჩამოსული და ცდილობდა, ქართველი მწერლებისთვის შეექმნა ანტისაბჭოთა განწყობა და ამერიკის შეერთებული შტატების დახმარების იმედი.

მეორე მხრივ, საინტერესოა ირაკლი ცხვედიანის სტატია: „ჯონ სტაინბეკი, პიტერ ბრიჯისი და საქართველო“ (ცხვედიანი 2012: 18-34). ნაშრომის ავტორი განიხილავს ზემოთ დასახელებულ მეცნიერთა მოსაზრებებსაც, თუმცა კიდევ უფრო შორს მიდის და უკავშირდება პიტერ ბრიჯისს, ამერიკის საელჩოს წარმომადგენელსა და 1963 წლის მოგზაურობაში სტაინბეკის თანმხლებ პირს. ინტერვიუში ქართველმა მკვლევარმა ბრიჯისს გააცნო მოსაზრებები ჯონ სტაინბეკის სავარაუდო საგანგებო მისიაზე, მათ ჭეშმარიტებასთან დაკავშირებით კი ასეთი პასუხი მიიღო: „თქვენი კითხვის პასუხად შემიძლია გითხრათ, რომ სტაინბეკს საგანგებო პოლიტიკური მისია არ ჰქონია დაკისრებული ... სტაინბეკმა იცოდა, რომ საბჭოთა ხელისუფლებას განზრახული ჰქონდა შეეზღუდა კონტაქტები საბჭოთა ინტელექტუალებსა და მათ ამერიკელ კოლეგებს შორის და მას სურდა, ყველაფერი ეღონა ამ კონტაქტების გასაღრმავებლად. ეს მისი პირადი მისია და მიზანი იყო და მსურს ხაზგასმით აღვნიშნო, რომ ის იყო მხოლოდ და მხოლოდ კერძო პირი“ (ცხვედიანი 2012: 27). საინტერესოა, რომ პიტერ ბრიჯისს არაფერი სმენოდა არათუ სტაინბეკის საგანგებო მისიაზე, არამედ მსგავსი მოსაზრებების არსებობაზეც. იგი ქართველ მეცნიერთან ინტერვიუში აღნიშნავს: „მას ასეთი მისია არ ჰქონია, ანდა იმდენად გასაიდუმლოებული იყო, რომ მე არა-

ფერი ვიცოდი ამის შესახებ – მე კი, გარწმუნებთ, კარგად ინფორმირებული ვიყავი ... [მოგზაურობის დასრულების შემდეგაც] მას არასოდეს მიუნიშნებია, რომ იგი საბჭოთა კავშირში საიდუმლო მისიით იმყოფებოდა...” (ცხვედიანი 2012: 28). ამერიკელი დიპლომატი საბჭოთა კავშირში სტაინბეკის ვიზიტს ხსნის მწერლის პირადი ენთუზიაზმითა და მისი სურვილით, თავისუფლების წყურვილი გაედვივებინა კოლეგებში. მნიშვნელოვანია ისიც, რომ პიტერ ბრიჯისის თქმით, 60-იან წლებში ამერიკის საელჩოს არ ჰქონია ფართო პოლიტიკური ინტერესები საქართველოს მიმართ, იმ პერიოდის აშშ ადმინისტრაცია ახლო მომავალში საბჭოთა კავშირის დაშლისა და მასში შემავალი რესპუბლიკების განთავისუფლების შესაძლებლობას ვერ ხედავდა (ცხვედიანი 2012: 28).

ასე რომ, 1963 წელს ჯონ სტაინბეკს წინა მოგზაურობასთან შედარებით ბევრად უფრო კონკრეტული მიზანი ამოძრავებდა – საბჭოთა მწერლებს შორის თავისუფლების წყურვილის გაღვიძება. რა თქმა უნდა, აშშ-სა და სსრ კავშირის შორის კულტურული გაცვლის პროგრამას პოლიტიკური ქვეტექსტი ჰქონდა და ორ ქვეყანას შორის ცივი ომის დაძაბულობის შემსუბუქებას ემსახურებოდა. თანაც, 1962 წლის კარიბის კრიზისის ფონზე, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა ქვეყნებს შორის ურთიერთობის დარეგულირებას. ნიკიტა ხრუშჩოვის „დათბობის“ პოლიტიკის ფარგლებში ამერიკის ხელისუფლებას კარგი შესაძლებლობა ჰქონდა, საბჭოთა მოსახლეობისთვის დადებითი განწყობა შეექმნა დასავლურ სამყაროზე. რაც შეეხება სტაინბეკის საგანგებო მისიას, მიგვაჩნია, რომ იგი, როგორც 1947 წელს, ამჯერადაც პირადი სურვილით იმყოფებოდა საბჭოთა კავშირში და მისი ინტერესები, როგორც რუსი მეცნიერი ლია ჟდანოვა აღნიშნავს, უბრალოდ ემთხვეოდა აშშ მთავრობის ინტერესებს (Жданова 2016: 102).

ჯონ სტაინბეკის 1947 და 1963 წლების მოგზაურობის შთაბეჭდილებები და მისი დამოკიდებულება სსრკ-სადმი დიდად განსხვავდება ერთმანეთისგან. თუ პირველი მოგზაურობისას იგი ძირითად სსრ კავშირში მცხოვრები რიგითი ადამიანის ყოფასა და პრობლემებზე იწერებოდა, 1963 წელს მწერალმა მეტი ყურადღება გაამახვილა ქვეყნის შიდა პოლიტიკურ ვითარებასა და საბჭოთა სისტემის თავისებურებებზე.

მნიშვნელოვანია სტაინბეკის მიერ აშშ-ის საინფორმაციო სააგენტოს თანამშრომლისთვის, ლესლი ბრედისათვის გაგზავნილი წერილი. აქ სტაინბეკი იუწყება, რომ იგი საბჭოთა კავშირში უნდა ჩასულიყო თუნდაც იმიტომ, რომ ახალგაზრდები და ექსპერიმენტატორები

ხელისუფლების მხრიდან ნაკლებად განიცდიდნენ წნეხს, აღარ ახსოვდათ ომი და სტალინის რეჟიმი (Steinbeck, Wallsten 1975: 769). ეს მიუთითებს მწერლის წინასწარ დადებით განწყობაზე სსრკ-ის მიმართ. მართლაც, ელიზაბეთ ოტისისთვის გაგზავნილ წერილში სტაინბეკი, რომელიც სამი დღის ჩასული იყო საბჭოთა კავშირში,¹ ახსენებს ხრუშჩოვისეული „დათბობის“ კვალს, ქუჩაში მოსიარულე დასვენებულ ხალხს, ახალ საცხოვრებელ კორპუსებსა ძველ „სავოიზე“² ბევრად უფრო კეთილმოწყობილ სასტუმროს (Steinbeck, Wallsten 1975: 780). მისი თქმით, ინტელექტუალებიც საკმაოდ თავისუფლად განიხილავდნენ თითქმის ყველა საკითხს (Steinbeck, Wallsten 1975: 781), რაც კიდევ ერთხელ მიანიშნებს ნიკიტა ხრუშჩოვის პერიოდში საბჭოთა პოლიტიკის შერბილებაზე.

მიუხედავად დადებითი პირველი შთაბეჭდილებისა, სტაინბეკი მალევე მიხვდა, რომ „ლიბერალიზმის ეპოქა დასასრულს უახლოვდებოდა“ (Жданова 2016: 105). ამ მხრივ საინტერესოა ჯონ სტაინბეკის შეხვედრა ჟურნალ „Юность“-ის ახალგაზრდა მწერლებთან, რომლებთანაც მას სურდა ამბოხებასა და სიახლეებზე საუბარი (Жданова 2016: 105). შეხვედრაზე მყოფი მწერალი ევგენი ევტუშენკო იხსენებს, რომ სტაინბეკი დაახლოებით ერთი საათის განმავლობაში ლანძღავდა ამერიკის მთავრობას, საზოგადოებასა და პრესას, რის შემდეგაც ასეთი რამ უთქვამს საბჭოთა მწერალთათვის: „აი, გადმოგილაგეთ ის, რაც ჩემს ქვეყანაში არ მომწონს. ახლა თქვენი ჯერია – რა არ მოგწონთ თქვენს ქვეყანაში? აბა მგლის ლეკვებო, გამოაჩინეთ კბილები!“ (Жданова 2016: 106). მოცემული ფრაზა სრულ თანხვედრაშია სტაინბეკის თავდაპირველ მიზანთან, საბჭოთა მწერლებში გაელვძიებინა თავისუფლების წყურვილი. მას მსგავსი იდეები გაუჟღერებია საქართველოს მწერალთა კავშირში ყოფნის დროსაც. ვახტანგ ქელიძე იგონებს სტაინბეკის სიტყვებს: „თქვენ ხომ არ გგონიათ, რომ მე ჩემი ხალხი მძულს და ჩემი ქვეყნის მტერი ვარ, რაკი ასე მკაცრად ვაკრიტიკებ და ვგმობ ყოველგვარ უსამართლობასა და შეცდომებს. თქვენ ხელისუფლების სამსახურში ხართ. ჩემს მუშაობაში მთავრობა რატომ უნდა ერეოდეს, მას ჩემთან არაფერი ესაქმება“. შემდეგ თავი დაუხრია და კეფიდან შუბლამდე ხელით შემოუხაზავს: „ეს ტერიტორია ჩემი საკუთრებაა და ამაში ვერავინ შემეცინება“ (ქელიძე 1996: 11). სტაინბეკი რიგ შემთხვევებში საკმაოდ კრი-

1 18 ოქტომბერი, 1963 წელი.

2 1947 წელს სასტუმრო „სავოიში“ სტაინბეკი და ფოტოჟურნალისტი რობერტ კაპა ძალზედ ცუდ პირობებში ცხოვრობდნენ.

ტიკული იყო საბჭოთა მწერლების მიმართ: „მათ უპირველეს ყოვლისა აინტერესებთ პოლიტიკა, ხოლო შემდეგ მორალური პრობლემები, მაშინ როცა ამერიკასა და დასავლეთში უპირველეს ყოვლისა მორალურ-ეთიკური პრობლემებით არიან დაკავებულნი“ (Жданова 2016: 120). მწერლებსა თუ მოსახლეობასთან შეხვედრების შემდეგ სტაინბეკი მათ განწყობას ასე აფასებდა: „საბჭოთა კავშირში ხუმრობა არ უყვართ. ოდნავ მაინც რომ გამეცინებინა ისინი, მოგზაურობიდან უკეთესი განწყობა დამრჩებოდა...“ (Bridges 2007: 92).

უშუალოდ საბჭოთა მმართველობის მიმართ სტაინბეკის დამოკიდებულებას კარგად ვიგებთ მისი მივლინების ანგარიშიდან, რომელიც ვახტანგ ამალაშვილმა თარგმნა ინგლისურიდან და 2010 წელს გამოაქვეყნა ჟურნალ „ჩვენს მწერლობაში“. იგი ყურადღებას ამახვილებს ხელისუფლების საშინაო პოლიტიკასა და მოსახლეობის განწყობაზე. მაგალითად, სტაინბეკის თქმით „რუსთან კომუნიზმზე კამათი იგივეა, რაც ქეშმარიტ კათოლიკთან ქალწული ღვთისმშობლის მშობიარობაზე დაეჭვება“ (სტაინბეკი 2010: 176). იგი ასევე ხაზს უსვამს გარემოებას, რომ ის მწერლებიც კი, რომლებიც მთავრობის მოწინააღმდეგენი არიან, მხურვალედ იზიარებენ კომუნიზმისა და ხელისუფლების იდეებს (სტაინბეკი 2010: 176). ხრუშჩოვის „დათბობის“ პოლიტიკის მიუხედავად, ქვეყნის მმართველ სტრუქტურებში მაინც ჭარბობდნენ სტალინისდროინდელი ჩინოვნიკები, რომლებიც „სტალინის დროს ძალაუფლებას ფლობდნენ და არც ახლა აპირებენ მის დათმობას“, ამ წნეხის დაძლევა კი, სტაინბეკის აზრით, მხოლოდ თაობათა ცვლილებას შეეძლო (სტაინბეკი 2010: 178). საბჭოთა ხელისუფლებამ ამერიკელი მწერლის კრიტიკა საავტორო უფლებების არცნობის გამოც დაიმსახურა. საქმე ისაა, რომ სხვადასხვა საბჭოთა გამომცემლები დასავლეთის ავტორთა წიგნებს უნებართვოდ თარგმნიდნენ, ბეჭდავდნენ და უცხოელ მწერლებს ჰონორარებსაც არ უხდიდნენ (სტაინბეკი 2010: 186). სტაინბეკი ეკამათებოდა საბჭოთა მწერლებს, ცდილობდა დაერწმუნებინა, ჩართულიყვნენ რაიმე სახის საავტორო უფლებათა ხელშეკრულებაში, რაც თავად სსრკ-ის მწერლებისთვისაც უკეთესი იქნებოდა, უცხოეთიდან შემოსავლის წყარო გახდებოდა, თუმცა მისივე თქმით „ამ ქვეყანაში პარტიას ყველაზე ნაკლებად სურს ეს კონვეცია, რადგან იგი მწერლებისათვის საბჭოთა კავშირის გარედან შემოსავლის წყარო გახდება“ (სტაინბეკი 2010: 186).

მეტად საინტერესოა ჯონ სტაინბეკის მოსაზრებები საბჭოთა კავში-

რის მოკავშირე რესპუბლიკების მიმართ. მისი თქმით, პოლონეთის, ჩეხეთის, უნგრეთისა თუ „ვარშავის პაქტის“ სხვა სახელმწიფოთა „კომუნისტური მთავრობები ძალით თავსმოხვეული, ზოგჯერ ფაქტობრივად, საოკუპაციო ჯარის ფუნქციის მატარებელი წითელი არმიის მხარდაჭერით არსებული ძალიან პატარა ჯგუფებია“ (სტაინბეკი 2010: 176). აღნიშნულ ქვეყნებში ჯერ კიდევ ახსოვდათ საბჭოთა მმართველობის წინარე პერიოდი, არ გამოეწვლიათ სტალინის რეპრესიები, რაც, სტაინბეკის აზრით, გაამარტივებდა აქ რეჟიმის შეცვლას (სტაინბეკი 2010: 177).

როგორც ვხედავთ, ჯონ სტაინბეკი საკმაოდ იმედგაცრუებული დაბრუნდა საბჭოთა მოგზაურობიდან. მიუხედავად სამთავრობო პოლიტიკის გარკვეული შერბილებისა, მაინც აშკარა იყო ტოტალიტარული სახელმწიფოს წნეხი, მათ შორის, დისიდენტურად განწყობილ მწერლებზე, რომლებიც, მართალია, ხედავდნენ საბჭოთა სისტემის მანკიერებებს, მაგრამ მათი ხმა დახშული იყო ხელისუფლების მხრიდან. მთლიანობაში ჯონ სტაინბეკის შეფასებას კარგად უყრის თავს მისივე ფრაზა მივლინების ანგარიშიდან: „მართალია, ეჭვგარეშეა, რომ დათბობა დაიწყო, მაგრამ დნობამდე ჯერ შორსაა“ (სტაინბეკი 2010: 184).

არანაკლებ მნიშვნელოვანია საბჭოთა ხელისუფლების დამოკიდებულება სტაინბეკის მიმართ. როგორც პიტერ ბრიჯი აღნიშნავს, „საბჭოელებს იმედი ჰქონდათ, სტაინბეკის სახით ეპოვათ ამერიკელი, რომელიც შეეწინააღმდეგებოდა ჩვენი მთავრობის ჩარევას ვიეტნამში“ (Bridges 2007: 82). სტაინბეკის კრიტიკულობიდან გამომდინარე კი, ბუნებრივია, სსრკ-ის სამთავრობო სტრუქტურები ცდილობდნენ, ხელი შეეშალათ ამერიკელი მწერლისთვის, ხმა მიეწვდინა საბჭოელ კოლეგებამდე. მაგალითად, ჟურნალ „Юность“-ის მწერალი ანატოლი გლადილინი ჩვენ მიერ უკვე განხილულ ინტერვიუსთან დაკავშირებით იხსენებს, რომ ჟურნალის რედაქტორმა ბორის პოლევოიმ მწერლები რიგრიგობით დაიბარა თავის კაბინეტში და სთხოვა, თუ ჟურნალის დახურვა არ სურდათ, თავი შეეკავებინათ და ყურადღება არ მიექციათ სტაინბეკის პროვოკაციული კითხვებისთვის (Жданова 2016: 106).

მნიშვნელოვანია ისიც, რომ ჯონ სტაინბეკს უზღუდავდნენ გადაადგილებას, ცდილობდნენ, ხელი შეეშალათ საბჭოთა მწერლებთან აზრთა მიმოცვლისთვის. სსრკ მწერალთა კავშირის რეფერენტი ფრიდა ლურიე, რომელიც სტაინბეკის თარჯიმანი იყო ამ მოგზაურობისას, ხშირად ამახინჯებდა როგორც ამერიკელ, ისე საბჭოთა მწერალთა ნათქვამს. ჟურნალ „Юность“-ის მწერლებთან შეხვედრისას სტაინბეკს

შეუმჩნევია, ბელა ახმადულინა უგუნებოდ იყო და მისთვის მოწყენის მიზეზი უკითხავს. ახალგაზრდა პოეტს უპასუხია, რომ მას უფლებები ჩამოართვეს და ამიტომაც იყო დაღონებული. ფრიდა ლურიეს აღნიშნული ფრაზა გადაუთარგმნია, როგორც ავტომობილის მართვის მოწმობის ჩამორთმევა, რაც შემდეგ პიტერ ბრიჯისმა შეასწორა და ჯონ სტაინბეკს უთხრა, რომ პოეტი ადამიანის უფლებებს გულისხმობდა (Жданова 2016: 107). თავად პიტერ ბრიჯისიც იხსენებს შემთხვევებს, როცა საბჭოთა თარჯიმანი სტაინბეკის ნათქვამის თარგმანს გარკვეულ ფრაზებს აკლებდა და ამერიკელი დიპლომატი იძულებული იყო შეესწორებინა (Bridges 2007: 83). თავის მხრივ, ფრიდა ლურიე ანგარიშში პიტერ ბრიჯისზე წერდა, რომ იგი „სტაინბეკისა და მისი ცოლის შესაბამისი დამუშავებისა და ჩვენი სამტრო გავლენის ქვეშ მოქცევის მცირე შესაძლებლობასაც კი არ უშვებდა ხელიდან“ (Жданова 2016: 115). ამასთანავე ჯონ სტაინბეკი იხსენებს ერთ-ერთ დისკუსიას, რომელიც გაზეთ „Известия“-ში დაიბეჭდა. რედაქტორს სტაინბეკის ფრაზა – „მძულს ის კოროზიული ეფექტი, რომელიც დღევანდელ მსოფლიოში განფენილი შიშის ატმოსფეროს იწვევს“ – შემდეგნაირად შეუცვლია: „მძულს ის კოროზიული ეფექტი, რომელიც განფენილი შიშის ატმოსფეროს იწვევს, რაც დღეს ამერიკამ თავს მოახვია მსოფლიოს“ (სტაინბეკი 2010: 187).

ბუნებრივია, საბჭოთა ხელმძღვანელობისთვის ხელსაყრელი არ იყო პიტერ ბრიჯისის ყოფნა ამერიკელ მწერალთან, რის გამოც 22 ოქტომბერს, კიევში ყოფნისას მას აშშ-ის საელჩოდან შეატყობინეს, რომ სსრკ საგარეო საქმეთა სამინისტრო არ აძლევდა საქართველოსა და სომხეთში მოგზაურობის გაგრძელების უფლებას. ვითარება გამოასწორა სტაინბეკის პირადმა წერილმა, რომელშიც იგი იუწყებოდა, რომ საკუთარ მთავრობასა და სახელმწიფოს წარმოადგენდა და პიტერ ბრიჯისის გარეშე იძულებული იქნებოდა საქართველოში წასვლაზე უარი ეთქვა. მას შემდეგ, რაც აღნიშნული წერილი საგარეო საქმეთა სამინისტროს აშშ-თან ურთიერთობის განყოფილების ხელმძღვანელს მიხაილ სმირნოვსკის გაუგზავნეს, პიტერ ბრიჯისსაც ნება მიეცა, გამგზავრებულიყო ქვეყნის სამხრეთით, საქართველოსა და სომხეთში (Bridges 2007: 84-85). კიევში ყოფნისას გააჭიანურეს სტაინბეკის შეხვედრა დისიდენტ მწერალ ვიქტორ ნეკრასოვთან (Жданова 2016: 109), ხელისუფლების ორგანოები სხვადასხვა მიზეზით ამბობდნენ უარს კონსტანტინ სიმონოვის, მიკოლა ბაჟანისა და სხვა მოღვაწეთა გაცვლით პროგრამაში ჩართვასა და ამერიკის შეერთებულ შტატებში გაგზავნაზე (Жданова 2016: 122).

საბჭოთა ხელისუფლების წნეხს როგორც უცხოელ სტუმრებზე, ისე საკუთარ მოქალაქეებზე კარგად ასახავს ჯონ სტაინბეკის ინტერვიუ კიევში „ლიტერატურული გაზეთის“ ჟურნალისტ გრიგორი კიპნისთან. კიპნისი იხსენებს, რომ საუბრის ბოლოს ამერიკელი მწერლისთვის დასმულ კითხვაზე, ხომ არ ნებავდა, გაზეთის მკითხველთათვის რაიმე გადაეცა ასეთი პასუხი მიიღო: „მკითხველებს? ... მკითხველებს ჯერ არა. აი, თქვენი გაზეთის მდივანს – ჩემი დიდი და ცეცხლოვანი სალამი“ (Жданова 2016: 113).

როგორც ვხედავთ, საბჭოთა კავშირში ჯონ სტაინბეკის სამი მოგზაურობის მიზნები ერთმანეთისგან მეტად განსხვავდება. 1963 წელს ასაკოვან მწერალს ამოძრავებდა არა ჟურნალისტური ინტერესი, არამედ სურვილი, საბჭოელი კოლეგებისთვის გაეცნო დასავლური ღირებულებები თავისუფლებასა და ადამიანის უფლებებზე, მათში გაელვრივებინა ნაპერწკალი, რომელიც ტირანული ხელისუფლების წინააღმდეგ იქნებოდა მიმართული. ნაშრომში სტაინბეკის მოგზაურობის მიზანთან ერთად განვიხილეთ მისი შთაბეჭდილებანი სსრ კავშირზე, მისი მოლოდინი და საბოლოო დასკვნები. ასევე ყურადღება გავამახვილეთ იმ სურთულებებზე, რომელთა გადალახვაც ამერიკელ მწერალს უცხოელ კოლეგებთან კომუნიკაციისას უხდებოდა. რა თქმა უნდა, მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია თავად საბჭოთა ადმინისტრაციის მოხელეთა დამოკიდებულება ჯონ სტაინბეკისა და მისი თანმხლები პირების მიმართ. ნაშრომი გარკვეულ წარმოდგენას გვიქმნის როგორც თავად ჯონ სტაინბეკის სუბიექტურ მოსაზრებებზე, ისე ნიკიტა ხრუშჩოვის პერიოდის საბჭოთა კავშირზე.

გამოყენებული ლიტერატურის ნუსხა:

- ▶ ამაღლობელი 2007: ამაღლობელი ვახტანგ, სტაინბეკის საგანგებო მისია საქართველოში, ჟურნალი „ჩვენი მწერლობა“, №16, თბილისი, 2007, გვ. 2-4;
- ▶ სტაინბეკი 2010: სტაინბეკი ჯონ, მივლინების ანგარიში, ინგლისურიდან თარგმნა და წინასიტყვაობა დაურთო ვ. ამაღლობელმა, ჟურნალი „ჩვენი მწერლობა“, №19 (123), თბილისი, 2010 გვ. 175-192;
- ▶ სტაინბეკი 2015: სტაინბეკი ჯონ, რუსული დღიური, ინგლისურიდან თარგმნა თ. სუბელიანმა, გამომცემლობა „არტანუჯი“, თბილისი, 2015;
- ▶ ცხვედიანი 2012: ცხვედიანი ირაკლი, ჯონ სტაინბეკი, პიტერ ბრიტისი და საქართველო, ჯონ სტაინბეკის დაბადებიდან 110

წლისთავისადმი მიძღვნილი VI საერთაშორისო კონფერენციის
მასალები ამერიკისმცოდნეობაში, ქუთაისი, 2012. გვ. 18-34;

- ▶ ჭელიძე 1996: ჭელიძე ვახტანგ, „ამერიკა განსაცდელში
არ მიგატოვებთ...“ (შეხვედრა ჯონ სტაინბეკთან), გაზეთი
„ლიტერატურული საქართველო“, №24 (3077), თბილისი, 1996, გვ.
10-11;
- ▶ Жданова 2016: Жданова Лия Искандеровна, Писатель Джон Стейнбек
и СССР, Диссертация на соискание ученой степени кандидата
филологических наук, Москва, 2016;
- ▶ Steinbeck, Wallsten 1975: Steinbeck. A Life in Letters, შემდგ. Elaine
Steinbeck, Robert Wallsten, Viking, New York, 1975;
- ▶ Amaglobeli 2009: Amaglobeli VAkhtang, Steinbeck's Visit to Georgia
in the Context of USSR-USA Relations, The Steinbeck Review, Vol. 6,
№ 1 (Spring 2009), გვ. 45-50; <http://www.jstor.org/stable/41582097>
(დამოწმებულია 12.11.2022;).
- ▶ Bridges 2007: Bridges Peter, A Note on Steinbeck's 1963 Visit to the
Soviet Union, The Steinbeck Review Vol. 4, №1 (2007): 80-93. [http://
www.jstor.org/stable/41582888](http://www.jstor.org/stable/41582888) (დამოწმებულია 12.11.2022);
- ▶ Britannica 2022: Encyclopedia Britannica, „John Steinbeck“. April
10, 2022. <https://www.britannica.com/biography/John-Steinbeck>
(დამოწმებულია 12.11.2022).

JOHN STEINBECK'S VISIT TO SOVIET UNION IN 1963 (SUMMARY)

John Ernst Steinbeck is among the most important American writers of the XX century. In 1962 he received the Nobel Prize for Literature. Some of Steinbeck's famous works include a novella „Of Mice and Men“, novels – „Tortilla Flat“, „The Grapes of Wrath“, „East of Eden“, „The Winter of Our Discontent“ etc. Due to writer's left-leaning ideas, his books were quite popular in the Soviet Union, though Steinbeck and the Soviet establishment had a severe disagreement as well.

Throughout his life Steinbeck has visited the Soviet Union three times – in the years of 1937, 1947 and 1963. The first trip lasted for only a few days, while the second, 1947 visit, was far more productive and resulted in a famous work „A Russian Journal“. This travelogue, written for Daily Tribune, is a manifestation of author's own interests and is a journalistic inquiry about the life of an ordinary Soviet citizen. On the other hand, the subject of our interest, the 1963 visit, has more of a political background. This time, at the age of 61, John Steinbeck visited the USSR in order to meet with his colleagues from the other side and try to put them against the Soviet establishment, inform them about the western ideals of liberty and rights. Some take it even further and discuss a possible classified mission which would be assigned to Steinbeck by the U. S. presidential administration.

In the article we discuss reasons for 1963 visit and accountings of both the author and Soviet officials of each other.